

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 801.73:821.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-1>

Катерина АРТЕМЕНКО,

orcid.org/0000-0003-4430-3137

студентка I курсу магістратури факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу Херсонського національного технічного університету (Хмельницький, Україна) kasumimochizuki9@gmail.com

Світлана РАДЕЦЬКА,

orcid.org/0000-0001-7308-8179

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов Херсонського національного технічного університету (Хмельницький, Україна) rad.svete1976@gmail.com

ПРОЯВИ ЯВИЩА ГЕРМЕНЕВТИКИ НА ПРИКЛАДІ СЦЕНАРІЇВ ТА СКРИПТІВ ДО КІНО- ТА ІГРОВИХ АДАПТАЦІЙ ДІЛОГІІ КАЗОК Л. КЕРРОЛА

У статті охарактеризовано дефініції понять «герменевтика», «алюзія», «ремінесценція», «інтертекстуальність». У статті описані прояви явища герменевтики на прикладі сценаріїв та скриптів до кіно- та ігрових адаптацій ділогії казок Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса в Задзеркаллі». Також, надана характеристика явищу герменевтики як самостійному явищу, так і одному з проявів інтертекстуальності, описана різниця та схожість між цими явищами. Проаналізовано яким чином явища ремінесценції та алюзії залишаються актуальними як для герменевтики, так і для інтертекстуальності. У статті наведені приклади з ігрових скриптів з власним перекладом та приклади структури сценаріїв до кіноадаптацій твору. У статті також розглянуті питання впливу інтертекстуальності та герменевтики на створення нових творів та їхнє сприйняття. Зокрема, наведені приклади використання алюзій та ремінесценцій у кіно- та ігрових адаптаціях, що дозволяє створювати нові значення та інтерпретації ділогії казок Л. Керрола. У ході дослідження було з'ясовано, як саме герменевтика та інтертекстуальність дозволяють розуміти, перекладати, інтерпретувати та адаптувати тексти як складові частини більш широкої літературної спадщини. Це допомагає розширювати загальні фонові знання та розуміння світу. Дослідження показали, що явища інтертекстуальності та герменевтики можуть доповнювати одна одну, але також можуть відрізнятися за метою та способом використання.

Загалом, стаття містить цінний внесок у розвиток літературознавства та культурології, оскільки досліджує важливі явища, що мають велике значення для розуміння та інтерпретації культурних текстів. Висновки та матеріали, що наведені в статті, можуть бути корисні для викладачів та студентів гуманітарних спеціальностей, а також для широкого кола читачів, які цікавляться літературою та культурою. Узагальнюючи, можна сказати, що дана робота є важливим доповненням до сучасних досліджень герменевтики та інтертекстуальності, оскільки вона дозволяє краще зрозуміти те, як ці явища впливають на творчість та культурну спадщину в цілому.

Ключові слова: герменевтика, інтертекстуальність, ремінесценція, алюзія, скрипт, сценарій.

Kateryna ARTEMENKO,

orcid.org/0000-0003-4430-3137

student of the 1st year of the master's degree at the Faculty of International Economic Relations, Management and Business Kherson National Technical University (Khmelnyskyi, Ukraine) kasumimochizuki9@gmail.com

Svitlana RADETSKA,

orcid.org/0000-0001-7308-8179

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Industrial Translation and Foreign Languages Kherson National Technical University (Khmelnyskyi, Ukraine) rad.svete1976@gmail.com

MANIFESTATIONS OF THE PHENOMENON OF HERMENEUTICS ON THE EXAMPLE OF SCENARIOS AND SCRIPTS FOR FILM AND GAME ADAPTATIONS OF L. CARROLL'S FAIRY TALES DILOGY

The article characterizes the definitions of the concepts of "hermeneutics", "allusion", "reminiscence", "intertextuality". The article describes the manifestations of the phenomenon of hermeneutics on the example of scripts and scenarios for film and game adaptations of the diology of fairy tales by L. Carroll "Alice in Wonderland" and "Alice Through the Looking Glass". Also, the phenomenon of hermeneutics is characterized as an independent phenomenon and one of the manifestations of intertextuality, the difference and similarity between these phenomena are described. The author analyzes how the phenomena of reminiscence and allusion remain relevant for both hermeneutics and intertextuality. The article provides examples from play scripts with their own translation and examples of the structure of scripts for film adaptations of the work. The article also discusses the impact of intertextuality and hermeneutics on the creation of new works and their perception. In particular, examples of the use of allusions and reminiscences in film and fiction adaptations are given, which allows creating new meanings and interpretations of the diology of L. Carroll's fairy tales. The research has revealed how hermeneutics and intertextuality allow us to understand, translate, interpret and adapt texts as part of a broader literary heritage. This helps to expand general background knowledge and understanding of the world. Research has shown that the phenomena of intertextuality and hermeneutics can complement each other, but can also differ in purpose and method of use.

In general, the article makes a valuable contribution to the development of literary studies and cultural studies, as it explores important phenomena that are of great importance for the understanding and interpretation of cultural texts. The conclusions and materials presented in the article can be useful for teachers and students of humanities, as well as for a wide range of readers interested in literature and culture. To summarize, we can say that this work is an important addition to contemporary studies of hermeneutics and intertextuality, as it allows us to better understand how these phenomena affect creativity and cultural heritage in general.

Key words: hermeneutics, intertextuality, reminiscence, allusion, script, scenario.

Постановка проблеми. Тенденція сучасного літературознавства до проведення комплексних досліджень зумовлює величезну зацікавленість до досліджень інтертекстуальності та герменевтики. Проте в наукових працях вчених не в повній мірі досліджено поняття інтертексту і герменевтики та їхня роль в художній літературі. Тому актуальність дослідження умотивована потребою аналізу характерних особливостей герменевтики та інтертекстуальності і необхідністю вивчення специфіки їхнього прояву в творах художньої літератури.

Аналіз досліджень. Такі науковці, як Ю. Крістева, О. П. Воробйов, М. Лотман, Р. Барт досліджували поняття інтертексту й проблеми інтертекстуальності. Вчені Ж. Женнет, П. Тороп подавали свою класифікацію інтертекстуальних елементів. Ю. А. Башкатова, І. В. Арнольд досліджували функції інтертекстуальності. У свою чергу, О. Потебня досліджував явище герменевтики як теорію інтерпретації тексту.

Мета статті – розглянути особливості, спорідненість та розбіжність явищ «герменевтика» та «інтертекстуальність»; довести, що тексти сценаріїв та скриптів кіно- та ігрових адаптацій оригінального твору є проявом явища герменевтики.

Виклад основного матеріалу. Герменевтика та інтертекстуальність є ключовими поняттями в літературознавстві та філософії, які описують взаємодію між текстами та їхнє сприйняття. Герменевтика вивчає процес інтерпретації тек-

стів, тоді як інтертекстуальність описує залежність тексту від інших текстів. Ці поняття є взаємопов'язаними та необхідними для розуміння та експлікації тексту.

Герменевтика – це наука про інтерпретацію текстів та їхнє розуміння. Це дослідження способів, якими реципієнт відтворює та розуміє значення текстів. Цей підхід зосереджується на тому, які фактори впливають на інтерпретацію тексту, включаючи наші передбачення, знання та досвід.

Герменевтика виникла як мистецтво, а потім – і як теорія тлумачення текстів. Вона виникла і розвивалась, з одного боку, у річищі традиційної герменевтики як її відгалуження, з другого боку – є певним щаблем у процесі внутрішньої еволюції останньої, який суттєво оновлює і видозмінює її предметне поле. Спочатку герменевтику розглядали як мистецтво тлумачення текстів та інших проявів думки. Потреба у «культивації правильного тлумачення» виникла тоді, коли нашарування культури стародавнього світу ускладнили безпосереднє розуміння текстів, які вважались зразковими (Кошарний, 2002: 115).

З іншого боку, інтертекстуальність відноситься до взаємодії між текстами. Це описує те, як текст може відноситися до інших текстів через цитати, аллюзії, пародії та інші засоби. Інтертекстуальність може бути використана для створення нових значень, тонів та контекстів. Сам термін «інтертекстуальність» був запропонований в 1967 році

болгарсько-французькою постструктуралісткою Юлією Крістєвою, яка охарактеризувала цей прийом не як просте зібрання цитат, а як «місце перетину різних текстових площин». В. Нойбер зазначає, що «термін «інтертекстуальність», який ввела Юлія Крістєва, завжди передбачає безсуб'єктний діалог текстів» (Нойбер, 1994: 253).

Ще один прояв інтертекстуальності – ремінісценція. Ремінісценцію, як форму інтертекстуальності, в науковій літературі визначено як «відчутний у літературному творі відгомін іншого літературного твору, що виявляється у подібності композиції, стилістики, фразеології тощо. Це – авторське нагадування читачеві про більш ранні літературні факти та їхні текстові компоненти». За своєю функцією, літературною суттю ремінісценція подібна до стилізації та алюзії, однак, на відміну від них, вона неусвідомлена автором і виникає внаслідок сильного впливу на нього творів інших письменників (Дорофєєва, 2000: 138).

Алюзія – запозичення окремих елементів прецедентного тексту, згідно з яким вони розпізнаються в інтертексті, де здійснюється їх предикація. Алюзія по-різному діє на пам'ять чи інтелект читача, не порушуючи безперервності тексту.

Ремінісценція – це усвідомлене чи неусвідомлене відтворення письменником знайомої фразової чи образної конструкції з іншого художнього твору. Алюзії визначають як ширше поняття, що вводить у текст асоціації подій, фактів. Справді алюзія – це натяк, але не обов'язково на подію, а може бути й на твір. Головне, що це – відсилання, не так посилення, як відсилання, як правило лаконічне, до певного джерела чи явища (Ковалів, 2007; 57). Алюзія трактується як «використання в мові чи в художньому творі загальновідомого вислову як натяк на добре відомий факт, історичний чи побутовий» (Гром'як, 1997; 20).

Юлія Крістєва, у 1966 році, стверджувала, що інтертекстуальність є всеосяжним семіотичним культурним феноменом. Кожне слово чи культурна презентація приховує в собі нескінченний потенціал асоціацій; взаємозв'язок між «текстами», таким чином, є неминучим і незамкненим. Читання створює тривимірний простір між адресантом (оповідачем історії або автором письмового тексту), адресатом (слухачем або читачем) і текстом. У цьому просторі лінійна послідовність слів створює нескінченну мозаїку зв'язків (Лана Елькад-Леман, 2011: 261).

Читання – це герменевтичний процес, заснований на цій мережі. Герменевтика бере свій початок у динамічному русі між текстами. Вона не шукає консолідації чи стабільності; навпаки,

герменевтика шукає коливання між значеннями, які конструює інтерпретатор.

Герменевтичний підхід передбачає, що перекладач має розуміти текст як цілісну систему зі значеннями та конотаціями, що виникають у конкретному соціальному та культурному контексті. Також, він має враховувати індивідуальні особливості автора та адресата, що можуть впливати на спосіб інтерпретації тексту.

Інтертекстуальність та герменевтика є взаємопов'язаними концепціями, оскільки інтерпретація текстів може бути впливована іншими текстами. Це може призвести до зміни значення тексту та його контексту.

У контексті перекладознавства, герменевтика може розглядатися як один з проявів явища інтертекстуальності. Герменевтика, як метод інтерпретації текстів, передбачає розуміння тексту через його взаємозв'язок з іншими текстами, а також з контекстом та культурою, в яких він був створений. Це означає, що герменевтика передбачає виявлення в тексті слідів відносин з іншими текстами, що можуть бути зрозумілі тільки через знання цих текстів.

Герменевтика як метод інтерпретації тексту може бути використана для виявлення інтертекстуальних зв'язків між текстами, але водночас герменевтика може бути використана і для інтерпретації тексту без звернення до інших текстів, що робить її окремим явищем. Таким чином, залежно від контексту використання терміна, герменевтика може розглядатися як окреме явище або як один з проявів інтертекстуальності.

Спираючись на твори Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса в Задзеркаллі», на їхні переклади та на вищезазначені тези, можемо стверджувати наступне: оригінальний текст казки є прикладом прояву явища інтертекстуальності, адже містить у собі безліч інтертекстуальних включень, що посиляються на культурний простір автора. Переклади казок є проявом явища герменевтики – тобто інтерпретації та адаптації тексту оригіналу з усіма інтертекстуальними включеннями. Тут герменевтика виступає самостійним явищем, адже при ознайомленні з адекватним перекладом оригінального твору реципієнту не треба звертатися до прецедентного тексту задля кращої експлікації тексту перекладу.

Але не тільки переклад може бути прикладом прояву явища герменевтики. Новий текст, котрий є інтерпретацією та адаптацією прецедентного тексту, є також і відображенням власної експлікації читачем, що посиляє нас на виникнення герменевтики як явища літературознавства, тобто «теорії тлумачення текстів».

Тут ми можемо вважати сценарії та скрипти (нові тексти) до кіно- та ігрових адаптацій казок (прецедентний тексти) Л. Керрола також проявом явища герменевтики, котрі наповнені такими явищами як ремінісценція та алюзія. Саме тут герменевтика виступає у якості спорідненого до інтертекстуальності явища, адже реципієнт має експлікувати інтерпретацію нових текстів через звертання на прецедентний текст.

Наприклад, беручи до уваги частину діалогу зі скрипта ігрової адаптації «American McGee's Alice», можна помітити прояв алюзії у діалозі між Алісою та Черепахою Квазі:

ALICE: What's all this then? Did someone die? Have you lost your family?

TURTLE: No, my shell! The Duchess stole it and tried to eat me for lunch!

Nobility must be served, I suppose...

ALICE: Stop that wailing, won't you?

TURTLE: You're very cold blooded for a mammal. I was almost soup!

АЛІСА: Що таке трапилось? Хтось помер? Ти втратив родину?

ЧЕРЕПАХА КВАЗІ: Ні, панциря! Герцогиня викрала його та ще й мною намагалася повечеряти! Дворянству, напевно, слугувати треба...

АЛІСА: Може вже припиниш рюмсати?

ЧЕРЕПАХА КВАЗІ: Ти захолодна як на теплокровну. Я ледь супом не став!

Даний приклад є алюзією на пародійний вірш «Зчерепаховий суп» у казці «Аліса в Країні Чудес». Розповідь Черепахи про те, що він ледь не став супом, є запозиченням окремих елементів прецедентного тексту, а це впливає на пам'ять читача і не порушує безперервності тексту.

В іншій ігровій адаптації «Alice: Madness Returns» бачимо яскравий приклад прояву явища ремінісценції:

WALRUS: *Sword and crown are worthless here,*

I invite everyone to dance

Laborers, lawyers, church and gown

All make their little prance.

This life is full of random death

And heaps of grief and shame,

So few are soothed by 'accident'

You want someone to blame.

Fire, plague or strange disease,

Drowned, murdered or, if you please,

A long fall down the basement stairs

None are expected, no one cares.

I often must work very hard

Sweat running down my skin,

After the dance I then must rest

And the eating can begin.

МОРЖ: *Корона, меч – тут сенсу нуль,*

Нумо всі до танцю!

Правник, і наймит, і монах –

Усі стоптали капці!

Життя безглузду родить смерть,

З торбиною ганьби,

«Нещасний випадок» – не втіха,

Тут тре когось пришить!

Вогонь, чума, недуга дивна,

Чи бо з даху дурне падіння,

Вода, стусан, кривава кривда –

Ніхто не жде, журба – не вміння.

Частенько маю працю плідну,

Рясно застляє мені вічі,

То ж після танцю дайте тричі

Смаченького мені обіду.

Ми можемо вважати це ремінісценцією через те, що тут запозичена віршована форма викладу інформації, котра стосується персонажів Моржа та Теслі. Так само було зроблено у прецедентному тексті – Морж та Тесля згадуються тільки в однойменному вірші казки «Аліса в Країні Чудес».

Як бачимо, ремінісценція та алюзія є актуальними і для явища герменевтики.

Особливість тексту сценарію екранізації «Аліса в Країні Чудес» 1951 року (реж. Гамільтон Ласке) полягає у тому, що він один зберіг персонажів, цитати та безсюжетну складову (котра є особливістю ділогії) одразу з двох казок Л. Керрола. Тут ми бачимо Круть-Вертя та Верть-Крутя (персонажі з «Аліса в Задзеркаллі»), котрі згадують Білого Кролика (персонаж з «Аліса в Країні Чудес»), а також Чеширського kota (персонаж з «Аліса в Країні Чудес»), що при появі зачитує уривок з вірша «Бурмоковт» (вірш з «Аліса в Задзеркаллі»).

Особливість тексту сценарію екранізації «Аліса в Країні Чудес» 2010 року (реж. Тім Бартон) навпаки, полягає у тому, що він має чітку сюжетну структуру: експозицію – вечірка на честь майбутніх заручин Аліси та її втеча за Білим Кроликом, зав'язку – розповідь Авесалома (він же – Гусінь) про Преварний день, розвиток дії – подорож Аліси Країною Чудес та викрадення Зрублавмеча з земель Червоної Королеви, перипетії – невдала страта друзів Аліси Королевою та демонстрація внутрішнього конфлікту Аліси, кульмінація – битва Аліси із Жербельковтом, розв'язка – перемога та повернення Аліси додому. У цій структурі можна побачити тих самих персонажів з казки «Аліса в Країні Чудес», та деяких нових, а також цитати або посилання на текст оригіналу (інтертекстуальні вклучення).

Тим не менш, усі вищезазначені приклади є яскравим прикладом прояву явища герменевтики

як спорідненого до інтертекстуальності, оскільки являють собою новий текст, котрий є інтерпретацією та адаптацією прецедентного тексту. Власна експлікація авторів сценаріїв та ігрових скриптів (вони ж – реципієнти оригіналів казок) є також тлумаченнями прецедентного тексту, на основі котрих вони створили нові тексти.

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що явище герменевтики являє собою феномен інтерпретації текстів, який набуває особливої важливості в сучасному перекладознавстві. Ми з'ясували, що герменевтика допомагає розуміти текст як цілісне творіння, що включає в себе не тільки явний зміст, а й приховані смисли та зв'язки з іншими текстами. У контексті інтертекстуальності, як феномену взаємозв'язку між різними текстами, герменевтика дозволяє виявляти і розуміти різноманітні способи взаємодії між

ними. Також, ми виявили що явища ремінісценції та алюзії актуальні не лише для інтертекстуальності та інтертекстів, але й для герменевтики.

У статті ми довели, що герменевтика може стосуватися не тільки перекладу, але й утворення нових текстів на основі прецедентний тексту – чим затверджує себе як мистецтво інтерпретації та адаптації. Також, зазначили, що герменевтика може виступати як самостійним, так і спорідненим до інтертекстуальності явищем, через необхідність при експлікації нового тексту на прецедентний текст.

Отже, герменевтика та інтертекстуальність дозволяють розуміти, перекладати, інтерпретувати та адаптувати тексти як складові частини більш широкої культурної та літературної спадщини, що допомагає розширювати наші знання та розуміння світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І. та ін. Літературознавчий словник-довідник. К. : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
2. Дорофєєва Н. І. Словник-довідник з зарубіжної літератури. Х. : Світ дитинства, 2000. 192 с.
3. Кошарний. С. Герменевтика. Філософський енциклопедичний словник / Шинкарук В. І. (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
4. Ilana Elkad-Lehman, Hava Greensfeld. Intertextuality as an interpretative method in qualitative research. URL: https://www.researchgate.net/publication/263043712_Intertextuality_as_an_interpretative_method_in_qualitative_research
5. Neuber W. Topik und Intertextualitat. Intertextualitat in der Fruhen Neuzeit / Frankfurt am Mein; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien, 1994. 253 p.

REFERENCES

1. Hromiak R. T., Kovaliv Yu. I. ta in. Literaturoznachnyi slovnyk-dovidnyk [Dictionary of Literary Studies]. K. : VTs "Akademiia", 1997. 752 p. [in Ukrainian]
2. Dorofeieva N. I. Slovnyk-dovidnyk z zarubizhnoi literatury [Dictionary and reference book on foreign literature] X. : Svit dytynstva, 2000. 192 p. [in Ukrainian]
3. Kosharnyi. S. Hermenevtyka [Hermeneutics] Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary] / Shynkaruk V. I. (hol. redkol.) ta in. Kyiv : Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy [H. Skovoroda Institute of Philosophy] : Abrys, 2002. 742 p. [in Ukrainian]
4. Ilana Elkad-Lehman, Hava Greensfeld. Intertextuality as an interpretative method in qualitative research. URL: https://www.researchgate.net/publication/263043712_Intertextuality_as_an_interpretative_method_in_qualitative_research
5. Neuber W. Topik und Intertextualitat. Intertextualitat in der Fruhen Neuzeit/ Frankfurt am Mein; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien, 1994. 253 p.